

הרב דב זינגר

ויהי ה' את יוסף (פרק בהלכות השגחה)

"ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי – ולא יכלו אחיו לענות אותו כי בנהלו מפניו ומבאר רש"י שם "מפני הבושה", וכמובן שאף התדהמה והדאגה סיבות הן לבהלה. ברם, סיבה נוספת לבהלתם הגדולה של האחים.

"משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ"
(תהלים לג)

א) חשבון נפש נוקב, מאפיין את תגובת האחים למאורעות הפוקדים אותם. מפרשים הם את המאורעות לא חלילה כמקריות המשטה בהם, אלא כמונחים בידי מכוון הסיבות. מיד בצאתם משלושת ימי המאסר מגיבים הם... אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו – על כן באה אלינו הצרה הזאת".²

ובהדגשה יתרה בדברי ראובן "....וגם דמו הנה נדרש" יודעים הם לתלות בדיוק את צרתם, בצרת נפשו של יוסף, את אטימותו של המשנה למלך לטענותיהם, באטימותן לתחנוני אחיהם. בהמשך הסיפור לאחר מציאת הכסף באמתחת אחד מהאחים, תולים הם את הקורה אותם כבר בשם המפורש – "מה זאת עשה אלוקים לנו"? אביהם מקוה ש"אולי משגה הוא" ומבקש רחמים מאל שדי, אך הם יראים כי מכירים הם את דרכי השגחתו של האלוקים – "...ויראו את צרורות כספיהם.. וייראו" תהליך זה של כניעה וקבלת הדין מגיע לשיאו לאחר מציאת הגביע. כאן משתפים הם בוידויים גם את יוסף "מה נאמר לאדוני מה נדבר מה נצטדק, האלוקים מצא את עוון עבדיך" ברורה להם העובדה כי מכירת יוסף לעבד הביאתם עד הלום ולא גניבת הגביע, וממילא אין על מה להתנצל. "מדה כנגד מדה" מחייבת את היותם הם לעבדים "הננו עבדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו".³

ב) "ויאמר יוסף אל אחיו – אני יוסף"

המסך הנופל מעל פניו של המשנה למלך ומגלה את יוסף האח הפשוט מכסה וקובר את כל פרשנותם האמונית של האחים – וזו הסיבה העקרית לבהלתם הגדולה.

1. בראשית מה-ג.
2. שם מב"כא.
3. שם מב"כח.
4. שם מגי"ב.
5. שם מב"לו.
6. שם מד"טז.
7. שם.

לא אלוקים מסובב הסיבות משגיח עליהם ומענישים – מבינים הם פתאום –
אלא טבעו הזדוני של יוסף, מתעלל בהם.

לא "אלוקים מצא את עוון עבדיך" אלא יוסף נקם את נקמת עבדיך.

לא "מה זאת עשה אלקים לנו" אלא מה זאת עשה יוסף לנו?

ואף לא "משגה הוא", אלא פרי תכנון מדוקדק.

אין זו רק טעות בפרשנותם את המאורעות, אלא יוסף בעצמו טווה סביבם את קורי האשליה. הוא בעצמו זהה עצמו עם האלוקים – נזכרים הם, שהרי לאחר שצווה לשים את הכסף באמתחת האחים, והם מובאים מפחדים לביתו, מרגיעם שליחו של יוסף באמרו "אל תיראו אלוקים ואלוקי אביכם נתן לכן מטמון באמתחותיכם"⁸.

למי התכוון יוסף באמרו אלוקים ואלוקי אביכם, אין זאת כי אם שיאה של המהתלה שהתל בהם יוסף, לשטות בהם ולומר פתי באמונתו יחיה וערום יבין לאשורו – "אני יוסף" ויוסף הוא השליט על הארץ⁹ אני הוא היודע מי הוא אותו אלוקים "שמני אלוקים לאדון לכל מצרים"¹⁰. "כי כמוך כפרעה"¹¹ אמר יהודה וידע למה הוא מתכוון, כאותו פרעה האומר "לי יאורי ואני עשיתיני"¹² זהו יוסף המתגלה לאחיו וגדולה תדהמתם ובהלתם.

ג) "ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו"¹³.

"וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבוא לכפר בקודש..."¹⁴

"ד"א בהתודע יוסף אל אחיו בזמנא דקב"ה אתי לאיזדווגא בכנס"¹⁵

אין המסך הנופל מעל פני יוסף מכסה את האלוקים כמחשבת האחים, אלא הנפוך הוא זהו שיאו של הגילוי, עד שמשווה הוא להתגלות ה' בקודש הקדשים אחת לשנה.

להתועדות באוהל מועד, מושוות התועדותו של יוסף לאחיו.

אחי יוסף מבינים את פעולתו של הקב"ה בעולם כהתערבות חיצונית של הבורא בקורה בתוכו, מעין משיכה בחוטים של מפעיל תיאטרון בובות, ולכן ברגע שאחת הבובות פועלת באופן עצמאי, נקרעים החוטים. מעין זה מצאנו בהל' שליחות "דתניא שליח שלא עשה שליחותו שליח מעל, עשה שליחותו בעה"ב מעל"¹⁶ יוזמתו

8. שם מגיכג.

9. שם מבי-ו.

10. שם מהיט.

11. שם מדיח.

12. יחזקאל כט-ג.

13. בראשית מח.

14. ויקרא טו.

15. הזוה"ק רח:

16. קידושין מג.

העצמאית של השליח נתקה אותו מהמשלח ובלשון רש"י שם "שבדבר זה אינו שלוחו". אם יוסף עצמו תכנן את ההתעללות בהם הרי אין זאת יד ההשגחה, זו אמנם מדה כנגד מדה אך לא הקב"ה הוא המודד אלא אחיהם השנוא, ועל כך גדולה בהלתם.

יוסף החש במצוקת אחיו קורא להם "גשו נא אלי" ופותח בדברי תשובתו "ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכחתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם... וישלחני אלוקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ"¹⁷ אתם חשבתם עלי רעה שבערמומיות תפסתי את מקומו של אלוקים בהנהגת העולם, ומהתל אני בכם – "אל תיראו כי התחת אלוקים אני"¹⁸ לא רק שאיני תחת אלוקים אלא בשליחותו אני פועל, כפי שמדגיש יוסף פעמיים, וכפי שלמעשה כבר הצהיר לפני פרעה – "בלעדי אלוקים יענה את שלום פרעה"¹⁹ אין ידיעתי מפקיעה את השליחות אלא אדרבה מאירה היא אותה. הגילוי האלוקי עובר בדוקא דרך הפעילות הבחירית האנושית. מובן זה של השגחה בא לידי ביטוי אף בלשון התורה בדברה על יוסף ועל הצלחתו לא כעל עזרת ה' ליוסף אלא בביטוי מיוחד "ויהי ה' את יוסף" "באשר ה' אתו"²⁰ אין זה סיוע חיצוני ליוסף, אלא זהות, גילוי של ה' יתברך דרך יוסף.

"ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם", אין לחשוש שמא פגם בתפיסה האמונית יש כאן שהרי נהפוך הוא – רגע של התגלות וגילוי הוא זה, יוסף לא רק משנה למלך מצרים, אלא הוא המשנה למלך מלכי המלכים "בהתודע יוסף אל אחיו – בזמנא דקב"ה את לאיזדווגיא בכנס"י.²¹

מעתה יכול יוסף להמשיך בדברי הרגעתו לאחיו המגיעים לשיאם באמרו "לא אתם שלחתם אותי הנה כי אם האלוקים"²² אל לכם להתעצב שהרי לא רק שמעשי המודעים מעשי אלוקים המה, אלא אף מעשיכם הרעים שנמשכו מתוך צרות עין ומתוך אטימות לב לתחנוני, אינם מנותקים מההשגחה האלוקית, אף שנראה לכם שאתם שלחתם אותי הנה "לא אתם שלחתם" אלא אף אתם בשליחות האלוקים פעלתם. על דרך הדרוש נסיים ונאמר, בפגישתם הראשונה של האחים עם יוסף אומר להם זה "מרגלים אתם את ערות הארץ באתם לראות"²³ אין זאת סתם אשמת שוא שמטיל בהם יוסף אלא לרמוז לבאות מתכוון הוא, התגלגלתם הנה למצרים לגלות את הלוט מעל ערות הארץ, היא תפיסתכם הארצית. גם כשחלמתי וטענתם נגדי "המלך תמלוך עלינו"²⁴ לא למלכות כהבנתכם התכוונתי אלא לאותה מלכות דלית לה מגרמה כלום, אותה מלכות המהוה כלי לגילוי השכינה.

"אלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב".²⁵

17. בראשית מה'ד'ה.
18. שם נ"ט.
19. שם מא"טז.
20. שם לט"כא.
21. ע' לעיל הערה 15.
22. שם מה"ח.
23. שם מב"ט.
24. שם לד"ח.
25. שם נ"כ.